

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нің Дээди Сөвединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 44 (10336) 1977 чылдың февраль 22, вторник 1925 чылда үзгөлтүлгөн Бүгү 2 көп.

«САЛЮТ-5»: МЕДИЦИНА ШИНЧИЛЕДЕРИНИҢ ХУНУ

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨҢ. (СЭТА). Орбиталык «Салют-5» эртеги станциясынын башкарылыгы ужудуушкуну ургутуу турар.
Космонавтылар Виктор Горбатковун болгаш Юрий Глазковтун элчегин аймак хуунун программасынын хой кеэинде медицина шинчилелери чоруткан. Шелетке байдалына болгаш аморткаларын, ас-пириштерин системаны, манаар орукту боздуу кирештерин турар комплекстин тереңдеге өйлөт таарыттырган күн-дамыр шамчакшылыгы үзүндө функциялар шенделерин тикчил күсүткен. Мунга күндүз дуады-биле грантапалык салдар чедирин кылып турган, чүрөк-хан-дамыр системанын байдалын шинчилеп көргөн. Медицина параметрлерин деңгээлдеринге хой функциялар «Полюс-2М» аппаратураны, а ол ышкан тыярынын дүргенин база

ханызын, өкпени амыдырачы ишкери, оок арыл-ламышкынын хемчээр автономнун приборун ажылаткан.
Леан чок апар байдалга электриниң салдар чедиринге вестибуларды аппараттын метроэстезисиниң ээсин тодаргайлаар талады-биле шенделе база-ла шинчилелерин комплексинге кирип турган. Экинчиден ийи кезиңгүлүгү мага-болууну маэсазын алачегин хемчөөшүнүн чоруткан.
Космонавтыларнын кадымын байдалы эки. Чүрөзүн согарынын дүргени командарнын-инкутала 76, бортижерини-66, артериялык хан башкыкынын-ийи космонавтынын кадында-лаа мөлтүн-сүгүлү сооарынын 120 болгаш 80 милдеттери.
«Салют-5» станцияда шинчилелер ургутууен турар.

Улуг Октябрының алдан чылының байырлалы күш-ажылыч алдарлыг тимлелгелер-биле уткуулуңар!

Чүс өшкүдөн чүс анай дээш

«Сут-Ход» совхозтун Кызыл-Тайга салбырында ийгилик малай кыштан менди ажыра дөш шудургу ажалдап турар ишчилер хой. Оларның бирээсинге Норжун-оол Сатты хамаарыштырып болур.
Ол мал падарын, барык ош чыл ажыг үенин дургузуна чаагай херекти буюдуру келген. Чыл сагында белик көргүзүлгөни чедип ап, малдын баш саын өстүрер, оок продуктулук чорун белик дөш шудургу ажалдап келген ишчилерин бирээни.
Оңу беш чылдың баштайгы чылында дуркутулгыл малчын төрүр чүс баш өшкүгө оонаштыр 106 аяны, бир баштан 800 грамм дүктү кыргып алган.
Бо чылын коммунист Норжун-оол Сат Адыл-Ишкенини № 1 өшкү бригаданын удуругузуна ажалдап турар. Ийи өшкүгүн төрүрү амыдында азел. Үк коллектив оңу беш чылдың ийги чылында Октябрынын социалист Улуг революциянын 60 чылынын дугайында СЭКП ТК-нин доктаалын танышкан, ол алдарлыг юбилейге уткуу чүс баш төрүр өшкүгө оонаштыр 100 аяны, бир өшкүдөн 700 грамм дүктү кыргып алды деп бедиктен социалист хулаагын алган.
Т. САНДО.
Чөөн-Хемчик район.

ЭЪТТИ, СҮТТҮ— КҮРҮНГЕ

Февраль он алдың медээзин өзүгар алырга, республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге 24226 центнер сүт саткан. Ол дээрге эртен чылдың бо үзүндөн 2525 центнери хойну сатканымыс, азы квартал планының 52 хуу-ду-ур.
СЭКП Топ Комитетиниң бүгү совет улуска Чагаа-зынга болгаш Бүгү-эвиле социалист чарымынга хей-эът кирген ишчилер оңу беш чылдың ийги чылынын планын ооналдарын хуусаа бетинде кууседо дөш баштайгы айлардан-на шудургу ажалдап турарлар. Бирги кварталдын планын немелде план-биле нады Тожу, 70 хуу, Эрин 69 хуу, Бай-Тайга 67 хуу чедир кууседо берген. Сүт буюу-риниң болгаш ону садарынын муруну одуруун Тес-Хема «Чодураа» колхозтун Хараал-Тей, Бай-Тайгада «Тэли» совхозтун Зар-Хавак, Чөөн-Хемчикте СЭКП-нин XXII съездин аттыг совхозтун Дөгүн сүт-баран фермалары элвисшан.
Республиканың элзэн хой колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге сүт садары эртен чыгызындан оранчок көвүдеткен. Ылаңгыя ол көргүзүгүн Таңды районун 148 хуу, Тожунуң 140 хуу, Чөөн-Хемчик болгаш Би-Хем район-нарның 110—112 хуу чедире бергени өөрүнчүт. Ынчалза-даа ындыг районнар сүт садып турар оайоннар чүгүлө дең кезин болуп турар, өскелерин саткан сүдүнүң хемчээли 1976 чылдың деңгелинге четпес.
Күрүнеге эът садарының квартал планын Тожу, Кызыл, Өвүр районнар кууседо чокшошуй берген. Олардан өске районнарның саткан эътти ук планын чартык безин четпес. Оок уланындан республиканың эът садыр планы февраль 16-га чедир чүгүлө 37,6 хуу куусеттинген. Бо амыл ылаңгыя Наа-Хем, Би-Хем, Таңды районнара эңне сула.
Оңу беш чылдың болгаш оң ийги чылынын планын ооналдарының кууседо бирги кварталдык сорулгаарының бот-танылганындан улуг хан-марыгалыг. Ындыг болганда бүгү күштү болгаш курлавырларын мал ажылыг продуктуларын күрүнеге думажарычча углазы чугула.

КИЧЭЭНГЕЙНИ САЛГАН

Оңу беш чылдың юбилей-лик ийги чылында ийги бү-руу, ылаңгыя малчынар улам сорук кирген, бедик кө-дүрүлүшкүгү ажалдап турар. «Октябрь 30 чылы» кол-хозтун 14 муң шөр магы 34 кодада, 700 амыл бола магы 5 кодада кыштагалап турар.
Малды мени кыштагалды-ры, оң чаш төлүн чыдырап чокка ажаап доруктары хуптун амыг кол айтырып кылдыр тургустууган. Колхоз баштар чери болгаш партия организациыны, Баян-Талаа ко-ддо Советтик күсүкөму ол та-лазы-биле боттут хемчегерди ап чоруткан.
Колхоз төвүнде буюдура, албан организациа колдөвиге-ри, агиткватиралар мал-чынар айыл-биле быныгала-тынган. Кыштагаларга мал-чекерин өстүрүр, малчынар-га сүт чедир ажалдарын ме-ханизаторлар үзүктөдирбей турар.
Мал оонадашынын түдүктө-төн амыг уде 42 сакмашчы-терин немей үдүргөн. Мал-чынарга халаттар дараар, хойга учугаштар белөткээр ажалды колхозта харааже-нер төвүлди организастан чо-руткан.
О. САЙЫН.
Чөөн-Хемчик район.

«Сибирьтемонантың» бригадалары бо чылдың баштайгы айында тууган амылдарының планындан ажыр 10 муң рубльдиң амылдарын кылган.
Г. Горевтиң баштамын монтажиктер бригадасы Элегес-Ансында хана ма-териалдары кылыр заводтун туудуна амыг үде амыл-дап турар болгаш январь-ның планын олар 125 хуу куусеткен.
Тоску беш чылдың шал-пычылары В. Мусохранов, В. Волченко, А. Кирацин, М. Ленвальд олар хун нор-мазын 150 хуудан кууду-латпайн кууседиң турарлар.
ЧУРУНТА: Г. Горевтиң бригаданың муракчы монтажыгы В. Мусохранов, А. ЗАЙЦЕВИЧ фотоу.

Беш чылдың мурнакчыларыңа шаңналар

Күш-ажылыг шылдаргай чедикшилерниң хуну тур-туп улус ажы-агыйының хой амылдарынын төлөдөткөлдөрү, социалист чарымында 119 муракчыларга 1976 чылда ССРЭ-нин Күрүне пландаларып тымыска. Техниктиг деңгээлдеги муракчыларын чаш отрядына заурат-таршык дипломын болгаш хундулде д е м е к е т е р ин Кремльге байырлыг байдалы тымыска.
Бо залга ажылыч адынын болгаш колхозу таравтын-парнын оң дөре төлөдөткөлдөрү чыгып келген. Ол болза күш-ажылыч ишчилериниң дугайында бистин партия-ныстын, маэавыстын, СЭКП ТК-нин Политбюроунун бол-гаш аш И. В. Брежневтиң болу-тун сагып салдыкшыны-нып, улуг кызылжылды дугайын херектеп турар деп, шылдарын тымыска тур-туп буюуң мугаагына ВПСИ-тин даргазы А. И. Шибев оң-залан демгээткен.
Чаш беш чыл эң эргезен деп, оратор уламчылаан.
Бедиктен хулаагелерин болгаш уткууштур хулааг ал-ган планнарын күсүлдеринге эңи чижек-үлөгөриңиң чуртун эң дөре колдөвигери, бую-дурдун хой муң муракчы-ларын болгаш чарыкчыларын көргүскөн. Силер оларның эң дөре төлөдөткөлдөрү силер, Силерин кайтамчаныг амыл-херектеринер болза В. И. Ленинниң коммунист-тин ээсин көзүр тургаша бую-дурга дугайында болурун ажал-ыгилдериниң кызымыс-кай салгып чоаашканы бо-лур.
Дипломдарын болгаш хун-дулде демгелерин алганлар Феврер станицаларынын завод-дунуң чокутуу В. И. На-текин, Москвадан Сергей Ор-джоникиде аттыг станок бую-дур заводунуң токары Е. П. Кошеч, Воронежте механик-тиг аар пресстер заводунуң эшкени слесарларынын бригаданы М. К. Шведов, ту-дугу И. А. Забониниң эгел-тич чорутуун уламчыла-чыларынын бирэин, Ахтер-

Бедик сорук киришкчин-биле

Бо чылдың эгезинде мракны Эриниң оң эки мадычына-ры, механикаторлары, бую-дурчелерин болгаш албан организациаларынын мурак-чылары боттарынын садынага чыгыпкан, оңу беш чылдың бирги чылында партия органи-зациаларынын удуругузуна-биле ажал-агый болгаш кул-тура тургузушкунунуң тала-зы-биле ымындыг ажалдык түңдөлгөни үндүрүн, ону хандыр алаалзеткен көргөн болгаш оон соңгаары со-рулгаларын айткан, оңу беш чылдың ийги чылынын социалист хулаагын алган.
Районун ажылыч чопшары эртен чылын Бүгү-эвиле социалист чарыкчы кириш-кчин, планын ооналдарынын болгаш социалист хулаагел-дерин күсүдөр талады-биле бедик көргүзүлгөни чедип алган. Күрүнеге эът, сүт, дүк садарынын мал планын ажыр күсүткөн, малдын баш саын чүдү айыл-биле өстүрүлгөни хулаагелге күсүтүшкан, оон язым-бүрү чылдагалар-биле өлүр, хораар чоруу кызырла-ган. Ынчанга чарыкча рай-он ол-даа база өске-даа бедик көргүзүлгөни дөш чыл түңдөлгөни СЭКП Тыва обко-мунун, Тыва АССР-нин Ми-нистрлер Чөвүлелиниң, обла-профсоюзлудин болгаш ВПСМ обкомунун шылдары Кызыл түгүн, бирги тергениң дипломун болгаш айма шыл-дары чедип алган.
Чоюста чаа баскы база бир өөрүнчү медээ келген. Бую-дурчелерин ажыктып болгаш ажалдык шылдары беликери дөш, 1976 чылдың улус ажал-агый планын чедикши-нин күсүдери дөш Бүгү-эвиледин социалист чары-жынын тилекчилериниң бир-рээ деп санаан. Бистин рай-онуну СЭКП Топ Комитетиниң, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң, ВПСМ-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ны шылдар Кызыл түгү-биле шаңнаан. Ол шаңналар арнынчелерин күш-ажылыч чаа-чаа чедикши-

циперже сорук кирген. Оңу-биле ийди бо бедик шаңна-лар амыда улам дүжөкшүн-кениң ажалдар бедик хары-мысалганын биске хүлөндү-рүп турар-дыр.
Районда 14 хойку бригады-ны бежи республика чары-жынын негеделерин күсүде-ди, муракчыларынын оду-рууна кирген. Олардан «Коммунисте орук» колхозта амык коммунист Кунгаа Ба-даа удурткан № 3 хойку бри-гада биле Ленин аттыг кол-хозта Дамдын Кызыл-оол удурткан № 2 хойку брига-да социалист чарыктын берги болгаш ийги шаңнадаларыч-ке кирген. Ол ышкан Ленин ат-тыг колхозта Сандык Орус-оол удурткан эвөө кукурузанын бедик дүдүгүн өстүргөн, рес-публиканы чарыкчы тилек-челериниң сагына кирген бирги тергени дипломун бол-ган айма шаңналын алган.
Ажыкты чоруткун болгаш шаңналарын беш чылдың баштайгы чылында күш-ажылыг эң икн түңдөлгөни чедип алган хой-хой мурак-чылар чазактын ордендерин болгаш медалдары-биле шаң-налып демгелеткенер. Олар-нын аразында «Чаа орук» колхозта № 1 хойку брига-да Дээди Сөвединиң дөшүгары Күш-ажылыч Кызыл Тук ор-ден-биле ийи улаа шаңна-лар Солн Адыл-оол, Күш-ажылыч Адыл ордендин үшкү тергенин элчелелери хой-жуксу Сөвдибай Алай, мехпаш-тор Анаодий Лондун болгаш өскө-дөр-даа бар.
Күш-ажылыч коллектив, ажал-ыччы бүрүзү бо чылын алган социалист хулаагел-дин күсүлдеринге, Октябры-нын социалист Улуг рево-люциянын 60 чылын төлөп-тиг уткаан турарычча угла-ган хемчегерин СЭКП райко-ну, партия эге организацила-ры, ажал-агый болгаш өске хой-яныг организациа ап турар. Чарыкча квартал түң-дөлгөни тикчэн бригадаларга, фермаларга тыпсыр

шылдары ымылалар орунуга шылдары Кызыл туктарын тургустуулаан. Тус-тусе ажал-ыч чедирин мергенлиниң айыл-биле «Эң эң хойку», «Эң эң саанчы», «Эң эң ме-ханизатор» деп ат дөш чары-ктын калбарган.
Бо чылдың болгаш ийги беш чылдың социалист ху-лаагелерин ап турар үдө-малчын, сапчы, механикатор болгаш улус ажал-агыйнын өскө-дөр адыраларында ажал-ыч бүрүзүгүн социалист хулаагелерин тодарыг өргү-зүп турар тусегай кыдыраш-тары тургустуулаан. Ынчал-гап буюуң социалист чары-кчы алган хулаагелериниң канчар күсүлдерин турарын кичи бүрүзү оон алаалзеткен көөр арга тургустуулаан.
СЭКП райкомун болгаш пар-тия эге организациалары мал-чынар ортузуна организа-ция болгаш политиктиг ажал-дык дөштин бедиктеринге хойку бригадаларда, сүт-баран фермаларында парт-бүдүктөрүн садырач күнө-дирди, материалды чаагай кезикти шуут-ла буюдурап турар кижилер ортузуна ком-мунистерин авангарды ре-зюи бедиктеринге улуг кичи-лөйи салды келген. Оон түң-дөлгөни улуг өзө күш-ажы-лыч кылды коллективтерин буюду дыйчыны өвө, ийди бую-дур амыл-херектин буюду ор-ганизациалары буюу берген партбүдүктөр бисте бар. Оон чинженте «Морен» колхозта № 1 хойку бригадала Белзю Мамава, «Чаа орук» колхозта № 1 хойку бригадала Виктор Хоруу удурткан партбүдү-ктөрү хамаарыштырып болур.
Чинжө, «Моренин» хойку бригадаларда партбүдүк бую-дун хурдалдарына «Малчын-парнын экономияты болгаш зооветеринардык өөрнедери», «Партияны даялга» дуга-йы болгаш өске-даа чугула айтырылганын мугаалашкан, шылдарынын күсүлдерин организастан турар. Ынчалза Виктор Хоруу удурткан парт-

бюдукте 8 коммунист бактаал турар, оларын 7-и малчынар. Мал ажылыч чугула се-лоптар агелээр мурунда кыштагалашкына бетке-диң хой оонадашыныгыл, кыргылыш, айагалаашкыны бил болгаш өске-даа ажалдар-нын магалыкын тургузугуна коммунистерин харымыс-калы бедиктер, оларын кичи бүрүзүне даялгаларын берин турар. Коммунистерин ажал-херекке харымыскалы бедик сорууга-биле оларын дыйдыларын хурдалар ап турар. Эртен чылды комму-нистер Анчы Байыр-оол, Анна Шулуу, Александра Дамба болгаш өске-даа коммунистер ийди дыйдыларын, от-четтарын кылган.
Сөүлү үдө партияны болгаш чазактың төлөгүдү чугула документтерин үндүргөн бол-ган. Олар дөре Совет Эвөө-лүк буюу ажылыч чопшарыга СЭКП Топ Комитетиниң Чагаазы, Бүгү-эвиле соци-алист чарыкчы дугайында СЭКП ТК-нык, ССРЭ-нин Ми-нистрлер Чөвүлелиниң, ВПСМ ТК-нык болгаш ВЛКСМ ТК-нык доктаалы, Октябрынын социалист Улуг революция-нын 60 чыл оңуна дугайында СЭКП Топ Комитетиниң доктаалы болгаш өске-даа до-кументтер-дыр. Оларын ажал-ыччы бүрүзүне чедир тайымдырал, проагандалары-ры-биле хойку бригадаларда, сүт-баран фермаларында бол-гаш өске-даа күш-ажылыч коллективтерде, албан органи-зациаларда агитаторлар, по-литформаторлар агитация ажалды калбаргыч турар. Ол документтерин бүгү оң хуну-дуу-биле танышкан, буюу ажал-чорудууларын дайчык программалы кылдыр хулаа-ган, ону күсүлдеринге дугу ийгиштериниң даяргелер турар.
Оон-биле чөргөдөштар чар-дык планын организациаларында политиктиг ажалды ажал-агыймен сорулгадар би-

Ажылычынның быжыг сөзү

ВЛАДИВОСТОК. (СЭТА). Бүгү-эвиледин социалист чарыкчына чедикшилер дөш СЭКП ТК-нын, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң, ВПСМ-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-нын шылдары Кызыл түгү-биле Владивосток хоорайын планналынын дугайында ме-дони хоорайын чуртталга-лары уауу өөрүнчү-биле ху-лааг алган.
— Бистин күш-ажылычы-ты бедик-биле үлөгөни дөш партияга болгаш Совет ча-закка өөрүн четтирдиңиз. Вла-дивосток тилекчилериниң са-гыныга киргептиде бистин кол-дөвигелериниң даа күш-ажы-лычын уауу бар. Хоорайын эң улуг буюурун беш чыл-дың баштайгы чылының пла-нын чедикшилерин күсүлде-ди. Улуг Октябрынын юбилей-ге чедир пландан артыкка чар-тык милдон рубльдиң про-дукциянын үндүрүн хулаа-нын тур бе-ден, ол болуу-шкунга турсакалган митинги-ге ССРЭ-нин 50 чылы аттыг Дальзаводтун кеэтериктин коммунист Н. В. Шелобков чу-гаалган.
РСФСР-де чурттап турар хой уругларлыг иелерге «Маадыр-не» деп хундулау атты тыпсыр дугайында ССРЭ-нин Дээди Сөвединиң Президиумунун Ч А Р Л Ы Ы
Он болгаш оон хой уруглар-ын болгаш база кижилерин өстүргөн иелерге «Маадыр-не» деп орденди болгаш ССРЭ-нин Дээди Сөвединиң Президиуму-ну бижин тымысшан, «Маадыр-не» деп хундулау ат-ты тыпсыр.
ТЫВА АССР-ДЕН
Норжак Хазажыковна Ады-оол — Кызыл районда «Тил-елде» совхозтун ажыкчыны.
Бараш Чамзыловна Дания-оол — Барыш-Хемчик райо-нуң Барык суурда өг-бүлө го-зи.
Чинчуруу Дондуковна Дон-мын — Эрин районда ажал-чы.
Индара Бадыевна Домит — Тес-Хем районда «О. Шы-наа» совхозтун ажалчыны.
Серенама, Дакы-Данаевна Ижи — Эрин районда «Ком-мунисте орук» колхозтун колхозчуу.
Баран Аракчаевна Самбыр-оол — Монгун-Тайга районда «Малчын» колхозтун колхоз-чуу.
Сере Буркутовна Сарыглар — Кызыл районда «Кара-Хак» совхозтун ажалчыны.
Сайын Даш-ооловна Сат — Чөөн-Хемчик районуну Хон-дергей суурда өг-бүлө эвөө.
Ковалы Кызыл-ооловн Се-мик-оол — Улуг-Хем райо-нда «Ас-Турт» совхозтун ажал-чыны.
Байыр Ондаронова Хурбе — Таңды районда С. К. Тока ат-тыг совхозтун ажалчыны.
Улуге Ламаяна Чолдан — Улуг-Хем районда «Найрал» совхозтун ажалчыны.
Севал Шювоновна Эней — Эрин районда «Чаа орук» колхозтун колхозчуу.
ССРЭ-нин Дээди Сөвединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-нин Дээди Сөвединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.
Москва, Кремль. 1977 чылдың февраль 14.

ЖЫЗЫЛ БОЛГАН ЖЫЗЫЛЧЫЛАР

СОРУК КИРГЕН

ОКТАБРЬ-60

Бүгү-өлөкөдө социалисттик чарыктын дугайында партия болгон чактагы доктрина үчүн сөздө Каа-Хем х...

Бүгү-өлөкөдө социалисттик чарыктын дугайында партия болгон чактагы доктрина үчүн сөздө Каа-Хем х...

Республикага социалисттик чарыктын эгелекчилеринин бирөөнү дагырап Улуу Октябрьдин 60 жыл оюн төлөтүп угууру-биле бедиткен социалисттик хулааларына айып. Оңу беш чылдым ийги чылмын панын уагт байырлаага чедир күссөдирин шитирээнер. Ону күссөдирин шитирээнер. Ону күссөдирин шитирээнер. Ону күссөдирин шитирээнер.

Разресте партия организаация коллективтик мурунда саздыган сорууларын чедиткишиктин шитирээнерине коммунистерин, бугу акылчылларын күжүн мөөнөн, оларнын ортууна партияны подитиктик, организаация

техниканы камнаагагы болгон бугуруучу ажалгаар даш пазалык ажалдаг турар муракчаларын сазм эааш эве. Оларнын шугуру куш-акылмын ажалында бугуруле социалисттик хулааларын даштаама акыр күссөдир турар. Экскаватор машинистери Анатолий Пехоронко, Валерий Гончаров, Валентин Курин, Валентин Степанов, Петр Фирсов, Алексей Вячеслав Ивченко, дат мастер Станислав Хромослов болгон оше-даа муракчалар разресте хой.

ЧАРЫШТЫҢ ЭГЕЛЕКЧИЛЕРИНДЕ

акылды соолгу чылдарда күстөдирен. Коммунистерин ажалдын харысаагагы уагттарында быкылгаан, партияны даалгартып берген. Ону күссөдирин дугайында информационалы хулааларга даштаама турар.

Разресте акылчыллары, инженер-техниктик ажалдыкчылары, албан-дакчалары оңу беш чылдык баштайгы ийи чылмын панын Улуу Октябрьдин 60 чылдык чедир күссөдир, бо чылмын панын ажал 52 муң тонна хуурадыкты бяр, даалгана нештер 305 муң рублдың продукцияны сайгар болгон оше-даа бедиткен социалисттик хулааларын күссөдир даш шугуру ажалдан турарлар.

Х. ТААН-ООЛ.
ЧУРУКТАРДА: (солгай талдан) экскаватор машинистин дуаалыгы С. О. Тезкал, экскаватор машинистин В. Е. Стопан, А. А. Пехоронко, А. ЗАЙЦЕВИЦ Фотолары.

Төөгүнүң арыннарындан

Белоцарск тулчуушкуну

1919 чылдын июль 18-те Сибирь армиясынын кол күштери Белоцарскке (амгы Кызылга) чедир келген. Ак казактарнын даш чорурда каалканы 120 пуд дары, 600 пуд коргулун, чте-чте муң ок партизаннарын колунга кирген. Крайнда даш уңгун саздыкчаларын болгон Бажуруле эргелелинин ажалына партиянын бараннарын армиянын команддалык тараачынарга уагт берикен болгон кезин дайыныларга ашм-чеге орна алган.

Сибиринин партизаннары Тываның арат чоңуга уагт революция саздарын чедирген. Олар Тывага өрүс болгон тыла улауларын арамда найырдалдык бажыдарычте, ажалчы чоннарын аңгы талымы-биле бот медресин бедитеричте улаанган уагт подитиктик ажалды чоруткан. Тывалар партизан шитирээни келген, партизаннар болгон коандираары-биле чугаалашып турганар.

Партия армиянын ордуна, тыла-даа чоңун талымында дуваны коргулун, даштаама турган. Партизаннарын хуурадыкына 500 ажал ажал турмуш кирген. Талды районун чурттакчалары оңа уагт идеяны болгон революция бедик медресиде чорутуу ажалычте.

Тайбың даш үр болган. Уе өрүс-биле Белоцарскке асаул Болговица команддалык колчакчаларын ийи муң шеридик отряды кел чорган. Максарабаган чогуу дуван ажал дугайында ажалчыны Болгогов баш бургунаар ажал турган. Колчакчаларын чокшуп олурары-биле холбаш-

тия човуелинин даргаан С. К. Сургулдаге команддалык ажалыг шеригер уагткан. Армиянын команддалык чарык дужаалы-биле бугу полктар Белоцарскке мурун талымында хаватжар ажалдай бергенер. Болгоговта шеригери Белоцарскке ээлеп алган, «тикалгезин» шимээндаштып байрлап эгелээ.

Дун дужуй кээге, партизаннар дайының хем көшөр хереседирин уагткан, орун уагт кирген, ажалдан бугулаш, хенерте шаап халдан кирикен. Болгогов отрядыга чонун чад кирген 300 хире кижиз даш берген. Дуненин 3 шап үезине калдык-берге тулчуушкунун түнелинде партизаннар актарын долуу-биле тикээп, Болгогов шеригин чүгте хой эвек бөлүү жеки кешкен, Миусинскке дашып, муң ажал ак гвардейклер тулчуушкунга, Улуу-Хемин тулчуушкунга дужуй өгөлнөр. Партизаннар 37 кижиз өлгөн 44 кижиз балыгаланган. Маалымдык-биле өлгөн партизаннары Улуу-Хемин эркинде акылдуу хөрүгө шериг бугуу-биле хөрүгүзү каан. «Советтерин идеялары даш өгөлнөргө жонге ажал» деп П. Е. Шенниковин бижип каан тураскаалыг бажиз илш херикте үр уагт турган. Илш ам тураскаалыг парк бар.

Август 29-та арте арте Болгогов Белоцарскке даштаама эгелээп. Артияларга болгон пулеметтар-биле болгон ажал олар хоорай ажалда 7—8 верста хире чедир (Сукпан) хемин кешип эгелээп. Тулчуушкун хууңу бадыр уагтуулаш.

Партия армиянын коандираарин тулчуушкуну көчүгү мерген уагтуу, сан болгон чепсек талымы-биле дыка ажал дайында уагт кызыл партизаннарын эрес-диким, маалдырдык, революция чорутуу эки организаациялар. Партизаннарын тымын уагт кирер даш дайынаарын Ар-

Партиянын 2 дат үгөр-болуу, 14 пулеметту, 2 муң ажалчыны, 700 снарядты, чүс-чүс муң октарын ажалдан хуунап алган. (Тываның төөгүсүндөн).

Билгирсенбе

● 1945 чылдын чайынында Кызыл биле Абакан арамга доктаама пасаарлар дажыр автомобиль харылаашы тургунган. Красноярс-Абакан — Кызыл арамга агаар оруун ажалган.

● 1945 чылда Тываның дыл. литература болгон төөгүнүң арте-шичилел институту тургустунган. Кызылдың башкы учалычын ажалттыган.

● 1945 чылдын ноябрь 24—27 хушеринде Кызылга партиянын I област конференция болгон. Конференциянын ажалы эгелеэринде чедир ТАРП-ны кежигүнерин болгон кандидаттарын ВКП(б) ин хуурадыкына хулаалы ажалын колдууда доошан турган: шунту 394 кижизин хуурап алган, 320 партия эге организаацияларын, 13 кандидаттар бөлүктөрүн тургузган.

● «Уагт-Хем» чечен чогаал альмамагынын тыла болгон өрүс дыаларда бөр-

га партиянын I област конференция болгон. Конференциянын ажалы эгелеэринде чедир ТАРП-ны кежигүнерин болгон кандидаттарын ВКП(б) ин хуурадыкына хулаалы ажалын колдууда доошан турган: шунту 394 кижизин хуурап алган, 320 партия эге организаацияларын, 13 кандидаттар бөлүктөрүн тургузган.

га номери 1946 чылда үгеген.

● 1946 чылдын чайынында Кызыл областый бирга бот-тыныгы уран чүгү коргулде болуп эркинен.

● Кызылда 1959 чылда суг дамчылыгынын бирги эгелек ажалдан эгелээп. Бирги калбак экраны «Каа-Хем» кинотеатры ажалттыган.

● 1946 чылдын чайынында Кызыл областый бирга бот-тыныгы уран чүгү коргулде болуп эркинен.

Билиглер бажыңы

Республиканың А. С. Пушкин атыг библиотеказы хоорайнын бижин библиотеказы турганымда хой ном шыгаармыдыг Тывага библиотеказы херзон организаациянын методиктик төвү болу берген.

Тыва Арат Республиканык Бүгү хурадыкы Президиумун шитирээни бугаар ову 1931 чылда ажалган. Ичан 5 муң хире ном фондуз турган.

1941 чылда ову ТАР-нык Курун библиотеказы кылдыр эде организаация. 1943 чылда ТАР-нык Саймтар Чөкүр-девичин бадмыан Сазымарга «А. С. Пушкин атыг Курун» библиотеказы ТАР-га бугу паранага уагтуулаарын шыгаар кол чор болу берген. Библиотеказы хоорайнын бугу чонун хандыгар болгон республиканык библиотекаларына методиктик дуваны коргуура уагтуулаарын 1944 чылда бо республиканык библиотекачынык ном фондузу 11035 ном турган.

Библиотекачы ажалдырадына уагт чугула болгон эргиделер үе-Совет Эгелеэлинин составына Тываның дык тура-биле кирген болгон. Библиотекачы ажалдырады оң номнарында сик-наалык. Бүгү делегейин андуру улауу, чараш турмушын, чараштылаарын болгон дугурааларын номнара бижиле болуп. Ичанчан ном фондузу өстүрерине доктаама кештерин сазм келген. Библиотекачы ному 1964 чылда 250 муң ажал, а 1974 чылда 39887 чеген. Агыт үезде оң ном фондузу 414736 ном болу турар, оң иштинде 13041 тыла чылда ном бар. Чылдык-на 20 муң ному, доктаама паран турар 300 ажал солун, журнадык библиотекалар уагтуу. Ичанчан-политиктик номнар фондузу 30 муң ажал, оң болса СЭИИ ТР-ны болгон Совет чактын доктаалары, марксизм-ленинизм классиктерин ажалдыр. В. И. Ленин дугайында ажалдырады чылдырады, оң ажал-чорудулаары.

Библиотекачы ажалдырадына уагт чугула болгон эргиделер үе-Совет Эгелеэлинин составына Тываның дык тура-биле кирген болгон. Библиотекачы ажалдырады оң номнарында сик-наалык. Бүгү делегейин андуру улауу, чараш турмушын, чараштылаарын болгон дугурааларын номнара бижиле болуп. Ичанчан ном фондузу өстүрерине доктаама кештерин сазм келген. Библиотекачы ному 1964 чылда 250 муң ажал, а 1974 чылда 39887 чеген. Агыт үезде оң ном фондузу 414736 ном болу турар, оң иштинде 13041 тыла чылда ном бар. Чылдык-на 20 муң ному, доктаама паран турар 300 ажал солун, журнадык библиотекалар уагтуу. Ичанчан-политиктик номнар фондузу 30 муң ажал, оң болса СЭИИ ТР-ны болгон Совет чактын доктаалары, марксизм-ленинизм классиктерин ажалдыр. В. И. Ленин дугайында ажалдырады чылдырады, оң ажал-чорудулаары.

2-ги арын ● 1977 ч. февраль 22

ХООРАЙНЫҢ КОЛ КУДУМЧУЗУ

Ленин болгон Уагтарымд Найырлы өрөндиг Тыва АССР-инд найырлыларын кол кудумчузу уагт баштыкы болгон башкы В. И. Ленин ажалды ада-биле адаан.

Оон-биле дужааштыр 800 оауттуг республиканың хожум-шад театрын тудуу турар. Уагт Оңтарымд 60 чыл оонун байрлаалыга чедир ову ажалдагы кинерер сорула саздыган.

Хоорайнын кол кудумчузуна бажыда Ада-турттуг Уагт дайыныга маалырамы-биле ажал-тыны берген дайычыларга тураскаалды тургузган.

Тываның дык хой өредилге чедери Ленин кудумчузуна. Ылда № 2, 7 школар, уран чүгү, медицина учалычелери, кыды ажалдыг техникуму, башкы институту, аналдыктарын кежикти школары бар. Чугу № 2 школар ол өрөндө. Оң уш кыды бажыны 1940 чылда турган. 1947 чылга чедир чалгыт тыла ортумак школа ол турган. 1944 чылга чедир ажал бажы техникуму, совнартшкола, ветеринария коллары турган. Бо школа тыла колларын бедитеричте уагт ролду ойноан. Ону ийи муң хире кижиз доошкан. Школаны доошканнар Тыва АССР-ин партия, со-

Уагт доорайда хурттан-даа оаурап болса, кижиз бугуруу маан-да оң түндөлдө бажыма ажалгаар, ажалды-ла болса, оң ажал-орон болгон өрөндөр бажы өскөдиринде илалдык болурун кууор. Чугула кыдыда-да өмүг уагт, хушорес тала, таарымчалыг кыды, бажылар...» суг-суг дигалар. Ичан баарга-да кижиз бугуруу өскөдирин, артыкташпазы-биле оң ажал кыды бажы, уагт дурту оң, а доорам сес хире кыдыда чалгыт уагт бажыма даштаама берге дег. Ичан шак оң хоорай-башкыны хордорларынга хален чорун тургайлар-да. Ажалдан чедир, албан-бугуруулаар база чалгыт оң бажыда ажал илалдык. А ажалды ажал илалдык. А ажалды ажал илалдык.

Чугула кыды бажыма ажалгаар, ажалды-ла болса, оң ажал-орон болгон өрөндөр бажы өскөдиринде илалдык болурун кууор. Чугула кыдыда-да өмүг уагт, хушорес тала, таарымчалыг кыды, бажылар...» суг-суг дигалар. Ичан баарга-да кижиз бугуруу өскөдирин, артыкташпазы-биле оң ажал кыды бажы, уагт дурту оң, а доорам сес хире кыдыда чалгыт уагт бажыма даштаама берге дег. Ичан шак оң хоорай-башкыны хордорларынга хален чорун тургайлар-да. Ажалдан чедир, албан-бугуруулаар база чалгыт оң бажыда ажал илалдык. А ажалды ажал илалдык.

Чугула кыды бажыма ажалгаар, ажалды-ла болса, оң ажал-орон болгон өрөндөр бажы өскөдиринде илалдык болурун кууор. Чугула кыдыда-да өмүг уагт, хушорес тала, таарымчалыг кыды, бажылар...» суг-суг дигалар. Ичан баарга-да кижиз бугуруу өскөдирин, артыкташпазы-биле оң ажал кыды бажы, уагт дурту оң, а доорам сес хире кыдыда чалгыт уагт бажыма даштаама берге дег. Ичан шак оң хоорай-башкыны хордорларынга хален чорун тургайлар-да. Ажалдан чедир, албан-бугуруулаар база чалгыт оң бажыда ажал илалдык. А ажалды ажал илалдык.

Чугула кыды бажыма ажалгаар, ажалды-ла болса, оң ажал-орон болгон өрөндөр бажы өскөдиринде илалдык болурун кууор. Чугула кыдыда-да өмүг уагт, хушорес тала, таарымчалыг кыды, бажылар...» суг-суг дигалар. Ичан баарга-да кижиз бугуруу өскөдирин, артыкташпазы-биле оң ажал кыды бажы, уагт дурту оң, а доорам сес хире кыдыда чалгыт уагт бажыма даштаама берге дег. Ичан шак оң хоорай-башкыны хордорларынга хален чорун тургайлар-да. Ажалдан чедир, албан-бугуруулаар база чалгыт оң бажыда ажал илалдык. А ажалды ажал илалдык.

Мындагы боддаларын хоорай чоруттуг акцияны бажымына турар, негизин-не бодай бөр мен. Эки хоорайга сугуттуг болгон институт мурунда бажы, бөр-ла кырган шула-галычына каалаан с ожеден алган үш чыл турган. Дода сугутуу сонда бажы-

Эки шийгылар шийгир самбырамында артыкта турганда, таакышынын мени бажы ажал-оң дүргөдиринде кочкут оокум ийи турар. Хандымындын шак ол ирманын хаалганын халыгт даштаама урестер. Оң шимээ-экимин эргаме. Чылбыттың даажы-дыр ийи. Чылбыттың тыкчалары адаайы, чүгте Чылбына джар бис. Ычалакык бистин эргеледывис ову кайы чактарар. Чылбынамыс чылкыламы-да эгелек:

— Мындагы ирманын бугула хурттан ден кыдыг сазым даштаама. Автобус манаша, дола бердим. Хожуде, дештиле-нин ушанде хомур-даш олар ден кыдыг халыгчак дор мону. Бүгү тала-биле таарым-

ал-бот турарын ам-на бидим. — Архитектор ажалтан артык кижизин кайы тывар боор-ден, шидишпай уагт кирдим. — Адам-да архитектор бугула шыккалды. Кочкут ар бажы хоорайны кол архитектору аларган турба-деп, улам шыккалды эгеледи. — Акырыс, маман, Москвадагы архитекторларды манган казавастарга ову келген болду ийи-ден. Белек шийгыларын чардыкпай чугаалады. — Суугу олар дорден бажы, шитиде куудуттуг, даштаама бажы шыккалды-дей калкынымы бодум боти өрөндөр болса мен. — Ам сопа че. Чаа бажымын алдырмыска, шаажан илал-

КЫСКА МЕДЭЭЛЕР

★ № 48 тууг эргелелини Р. Ф. Григоревиче уагтууан шевроленчикер бригады республиканың комсомол-анылар коллективтерин арамда социалисттик чарыкы оңу беш чылдык бирги чылмың түнелинде тилкени болуп үгеген. Шевроленчикер бригадына ВЛКСМ Тыва обкомунуң шилчир Кызыл тугун тыккан.

Бригаданың кежигүнери өңу беш чылдык ийги чылмың баштайгы айын куш-ашык чедиткинериндег доошкан. Ичар айың планын 115 хуу ийуурелген, февралдың даалганы ажал боттандырамыңа күссөдирдилер.

★ Кызылда дээрбе комбинатынын ажал-ишчилери эркинен айда эки ажалылааннар. Олар 1100 тонна даалган, 3100 тонна нембикерини херогленчилерге берген. Бо иргүзүгөр планын ирдүнгөндөн ажал турар.

Комбинори чеге талевилел күчүзүн шимгээдил алган, ичанчан дун-хунде республиканың колхозтарына белгаш савастарына 130 тоннадан элээш эвек комбиноринык турар. Комбинори чегини коллективтик Улуу Октябрьдин 60 чылмыңга ажал бугуруу социалисттик чарыкы идеяныг ир-кип турарлар. Евгений Куприяшкенин, Владимир Сильный уагтууан коллективтик бригадалары хулааларын ажал күссөдир, чарыктын муруну одурунда киргенер.

Чылбына шидишпай, сымрыны араак уагт тыккал-шап чугаалады. — Сажым минаш чүгө боду-шак бо иваргалта чуртаа болса. — Чуртталга бис. Харык бо балкында-да таваарчынык чадакас. Оортан эргип-чеге уагт хууңу бөрүшкүзүг уагтуу бис!-ден чугаалады. Белек кыдыны кустактан кыды.

Элөө үе артеп. Бир-де эрте чаа солун номчуп олурар. «Кочкурсту тилкеничери» деп эгелек адаалда минаш оодуруларын номчупкан мен! «Ажал архитектор Белек Талдыкынын «Кыды кыдымы» деп ажалды бирги чарык ажал. Ук ажалды авторунга чарык шыккалды тыккалган. Чаа бажыда кирерини өрдери туудукаан.

Чылбына шидишпай, сымрыны араак уагт тыккал-шап чугаалады. — Сажым минаш чүгө боду-шак бо иваргалта чуртаа болса. — Чуртталга бис. Харык бо балкында-да таваарчынык чадакас. Оортан эргип-чеге уагт хууңу бөрүшкүзүг уагтуу бис!-ден чугаалады. Белек кыдыны кустактан кыды.

Элөө үе артеп. Бир-де эрте чаа солун номчуп олурар. «Кочкурсту тилкеничери» деп эгелек адаалда минаш оодуруларын номчупкан мен! «Ажал архитектор Белек Талдыкынын «Кыды кыдымы» деп ажалды бирги чарык ажал. Ук ажалды авторунга чарык шыккалды тыккалган. Чаа бажыда кирерини өрдери туудукаан.

2-ги арын ● 1977 ч. февраль 22

